

УДК 615.9+658.3

10.32751/2663-0761-2018-03-07

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я І НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗОНІ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ (підготовлено за матеріалами науково-практичного семінару-конференції НАТО в Україні, Київ 10-12 травня 2018 р.)

Л.А. Устинова, полковник медичної служби, доктор медичних наук, професор, начальник кафедри військової токсикології, радіології та медичного захисту Української військово-медичної академії

Н.В. Курділь, кандидат медичних наук, старший науковий співробітник Наукового центру превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України

В.І. Сагло, кандидат медичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри військової токсикології, радіології та медичного захисту Української військово-медичної академії

О.А. Євдокьєв, викладач кафедри військової токсикології, радіології та медичного захисту Української військово-медичної академії

Резюме. У статті висвітлено результати роботи міжнародного семінару-конференції НАТО, присвяченого актуальним питанням збереження здоров'я і навколишнього середовища в зоні конфлікту на Сході України (Донецька та Луганська області), проведеного на базі Наукового центру превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України 10-12 травня 2018 року в Києві.

Метою проведення даного заходу було вивчення і узагальнення експертних думок з питань безпеки, охорони здоров'я та навколишнього середовища в зоні конфлікту на Сході України. В якості експертів були запрошені наукові керівники ключових державних інституцій у сфері безпеки здоров'я і навколишнього середовища, політики і представники країн-членів НАТО і країн-партнерів.

В ході заходу були сформульовані пропозиції щодо розробки програми досліджень для подальшого вивчення і вирішення питань, які допоможуть формувати політику і сприяти збереженню здоров'я людини і цілісності екосистем для сучасних і майбутніх поколінь в Україні та прилеглих територіях.

В результаті роботи семінару-конференції планується підготовка та публікація спеціального випуску наукової серії НАТО (Springer Verlag) з питань охорони навколишнього середовища і безпеки, в якій будуть узагальнені висновки і рекомендації щодо політики і керівництво для майбутніх досліджень в регіоні конфлікту.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, хімічна безпека.

Вступ. Перед обличчям наростаючих хімічних загроз жодна сучасна держава не в змозі самотійно забезпечити власну безпеку, не спираючись на допомогу з боку міжнародної спільноти і колективних безпекових структур.

Сьогодні Україна, керуючись власними національними інтересами, активно розвиває різні форми міжнародного співробітництва в напрямку попередження та своєчасного реагування на надзвичайні події, що супроводжуються впливом хімічних речовин.

Саме характер існуючих в Україні загроз визначає формат і напрямки міжнародного співробітництва в сфері безпеки і таким напрямком є збереження здоров'я і навколишнього середовища в зоні конфлікту на Сході України.

Мета. Донесення до професійного співтовариства результатів роботи науково-практичного семінару-конференції НАТО (далі - НПСК НАТО), присвяченого питанням збереження здоров'я і навколишнього

середовища в зоні конфлікту на Сході України. НПСК НАТО був проведений 10-12 травня 2018 року в Києві в Науковому центрі превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України.

Матеріали і методи дослідження.

Матеріали міжнародного семінару-конференції НАТО «Безпека життєдіяльності навколишнього середовища в зоні конфлікту на Сході України» (10-12 травня 2018 року, Київ, Україна), що стосуються світового досвіду і глобальних ініціатив в галузі хімічної безпеки, підготовлені і представлені міжнародними донорами, представниками державних структур України, вченими, політиками та представниками громадських організацій.

Результати дослідження та їх обговорення. Сьогодні не підлягає сумніву актуальність питання безпеки життєдіяльності людини, екологічної безпеки в зоні збройних конфліктів і їх вплив на питання безпеки географічного регіону. Ілюстрацією цього є ситуація в Україні, де в зонах можливого хімічного забруднення проживає близько 10,2 мільйона осіб, що становить 22,6% від загальної чисельності населення країни.

Історично території Донецької та Луганської областей характеризуються значною кількістю хімічно небезпечних об'єктів і високою концентрацією підприємств важкої індустрії з зношеними основними фондами.

Сьогодні істотну небезпеку несуть металургійні підприємства, агломераційні фабрики, хімічні і гірничодобувні підприємства.

Зокрема, в Донецькій і Луганській областях перебуває близько 40 великих і середніх підприємств хімічної промисловості, які до початку 2014 року виготовляли близько 25% хімічної продукції від її загального обсягу виробництва в Україні. До цього додається щільна транспортна інфраструктура (магістральні трубопроводи, залізниці, автодороги), яка до сих пір активно використовується для транспортування широкого спектру небезпечних хімічних речовин.

На території обох областей у 2014 році почався широкомасштабний збройний конфлікт, який триває досі. Бойові дії проходять із застосуванням важкого озброєння, що призводить до загибелі людей і значних руйнувань об'єктів інфраструктури.

Крім руйнування економічної та соціальної інфраструктури, сьогодні загублений контроль над переважною більшістю хімічних об'єктів, існують ризики диверсійних і терористичних актів або навмисного використання сильнодіючих хімічних речовин з метою нанесення шкоди здоров'ю людей та довкіллю.

Одним з найбільш вірогідних факторів переходу всього регіону в стан надзвичайної ситуації транскордонного масштабу є ризики масового некерованого затоплення шахт через припинення енергопостачання, водовідливу і вентиляції. Наслідками підйому підземних вод до поверхні може стати затоплення значних територій та прилеглих міст і селищ, просідання поверхні ґрунтів на забудованих територіях, залізницях, автомагістралях, мостах, забруднення поверхневих і підземних водозаборів в результаті некерованих витоків забрудненої води. Існує ризик міграції метану в підвали, яри, балки і у низини рельєфу, і, отже, зростання небезпеки вибухів і пожеж.

Окрім того, на території Донецької області знаходяться 1500 полігонів небезпечний відходів і 1300 териконів, з яких понад 350 горить. На території Луганської області, підконтрольній українській владі, сьогодні розташовані 34 хімічно небезпечних об'єкти, на яких зберігається біля 73 тисяч тонн сильнодіючих отруйних речовин.

З огляду на вищевикладене, головною метою проведення НПСК НАТО стало узагальнення експертних думок наукових керівників державних установ і політиків країн-членів НАТО і країн-партнерів з питань безпеки, охорони здоров'я та навколишнього середовища в зоні конфлікту на Сході України.

Основним завданням НПСК НАТО була розробка практичних рекомендацій, які допоможуть формувати політику і сприяти збереженню здоров'я людини і цілісності

екосистем для сучасних і майбутніх поколінь в Україні та прилеглих територіях.

В роботі НПСК НАТО взяли участь представники широкого спектру державних установ, міжнародних та громадських організацій (Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерства тимчасово окупованих територій, Державної служби з безпеки харчових продуктів і захисту споживачів України, Інституту громадського здоров'я, Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, Наукового центру превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України, медичної служби Міністерства оборони України, медичної служби Національної поліції України, Науково-дослідного інституту проблем військової медицини, відділу нових викликів і загроз Міністерства закордонних справ України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, Служби безпеки України).

Відкривали роботу НПСК НАТО доповіді, підготовлені групою фахівців Міністерства охорони здоров'я України: «Система охорони здоров'я та забезпечення медичною допомогою в зоні конфлікту» і «Вплив конфлікту на здоров'я людини і навколишнє середовище». У доповідях розглянуті питання ролі охорони здоров'я в збереженні навколишнього середовища і безпеку в зоні конфлікту на Сході України. Окремо проведено аналіз застосування індикаторів здоров'я в зоні конфлікту. Результати представлених тематичних досліджень підтвердили високу ступінь актуальності проблеми збереження безпеки життєдіяльності в регіоні конфлікту.

У блоці питань, що стосуються теми «Безпека та ОБСЄ» було наголошено на важливості співпраці України - ОБСЄ, зокрема, в імплементації Резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН 1540, 2004).

Окрема група питань стосувалася теми: «Виклики та загрози в зоні конфлікту на Сході

України». В контексті даної теми найбільш важливим аспектом сьогодні є оцінка та прогнозування екологічних проблем в зоні конфлікту, зокрема - безпека води. Саме проблема можливого затоплення шахт в регіоні Донбасу стала предметом обговорення міжнародних експертів.

Наступним розділом роботи НПСК НАТО було обговорення доповідей, що стосуються аспектів збереження професійного здоров'я в зоні конфлікту. Продемонстровані аналітичні матеріали, що стосуються розвитку профілактичних заходів щодо захисту здоров'я військовослужбовців і цивільного населення в зоні конфлікту. Обговорювалися актуальні питання профілактики і раннього виявлення наркоманії та поширення наркотиків в зоні конфлікту, діагностики, профілактики та лікування посттравматичного стресу.

Сьогодні міжнародне співробітництво є найбільш дієвим інструментом в питаннях мінімізації радіаційних, біологічних, хімічних і ядерних загроз в зоні конфлікту на Сході України і сучасні інформаційні технології становлять особливий інтерес в цьому аспекті. Так методи дослідження із застосуванням супутникової зйомки в конфліктних зонах є перспективним напрямком в сфері технологій безпеки і новим напрямком в розробці сучасних засобів моніторингу середовища життєдіяльності та аналізу загроз. Представлені результати застосування геоінформаційної системи і визначена її важлива роль в забезпеченні моніторингу здоров'я і навколишнього середовища в зоні конфлікту.

Черговим розділом роботи НПСК НАТО стало обговорення питань, що стосуються забезпечення комунікацій в зоні конфлікту, гуманітарної політики та переговорів в конфліктних зонах. Було відзначено, що ефективні комунікації в зоні конфлікту є важливою умовою можливості своєчасного реагування на надзвичайні ситуації в зонах конфлікту і надання екстреної медичної допомоги [2, 3, 4].

Важливим розділом роботи НПСК НАТО було обговорення рекомендацій ОБСЄ для

громадянського суспільства, що стосуються окремих аспектів пропаганди в зоні конфлікту на Сході України. Були також розглянуті питання продовольчої і енергетичної безпеки, бідності населення в зоні конфлікту. Економічні наслідки конфлікту в Донецькій і Луганській областях були представлені в матеріалах міжнародного дослідження «Економіка конфліктів в Донецьку і Луганську».

Обговорювалась роль служб громадського здоров'я в забезпеченні санітарно-епідеміологічного благополуччя в зонах конфлікту. У дискусіях на тему «Служби громадського здоров'я та екологічної безпеки в забезпеченні санітарно-епідеміологічного благополуччя в зоні конфлікту на Сході України» виступили представники Міністерства охорони здоров'я України; Луганського обласного лабораторного центру Міністерства охорони здоров'я України; Департаменту екології та природних ресурсів Донецької військово-цивільної адміністрації.

Підводячи підсумки НПСК НАТО, учасники відзначили, що географічно і політично, збройний конфлікт на Сході України є основоположним для питань євроатлантичної інтеграції і стабільності. Безпека України багато в чому обумовлює безпеку сусідніх країн-членів НАТО і країн-партнерів, які в умовах конфлікту на Україні ризикують також опинитися під загрозою небезпеки, тому сьогодні вкрай актуальними завданнями для України є: гармонізація існуючої в державі нормативно-правової бази в сфері радіаційної, хімічної, біологічної, ядерної безпеки до міжнародних норм та стандартів; впровадження в дію Директиви 2008/68/ЄС у внутрішні перевезення небезпечних речовин; чітка взаємодія між урядовими інститутами, експертним середовищем і громадським сектором у впровадженні ефективних механізмів національної системи безпеки життєдіяльності людини.

Подальші ініціативи, запропоновані в рамках НПСК НАТО, мають сприяти зміцненню співробітництва країн-партнерів в сфері радіаційної, хімічної, біологічної, ядерної безпеки та процесу гармонізації національного законодавства до міжнародних директив в даній сфері. Зокрема, партнерство забезпечить здійснення спільних наукових досліджень, обмін знаннями та інноваціями в сфері питань, що стосуються збереження здоров'я та безпеки навколишнього середовища в зоні конфлікту.

Матеріали конференції представлені на сайті Наукового центру превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України [1].

За матеріалами НПСК НАТО запланована підготовка спеціального випуску наукової серії НАТО (на платформі Springer Verlag - міжнародної видавничої компанії, що спеціалізується на виданні академічних журналів та книг з природничо-наукових напрямів) з питань політики у сфері охорони навколишнього середовища та безпеки для майбутніх досліджень в регіонах конфлікту [5].

Висновки

В результаті роботи міжнародного семінару-конференції НАТО, присвяченого актуальним питанням збереження здоров'я і навколишнього середовища в зоні конфлікту на Сході України (Донецька та Луганська області), проведеного на базі Наукового центру превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України 10-12 травня 2018 року в Києві, вироблені практичні пропозиції щодо побудови стратегічного партнерства між Україною та країнами-партнерами з можливістю обміну ідеями, мережею і дослідницької інфраструктурою для вирішення найважливіших питань в сфері здоров'я та безпеки навколишнього середовища в зонах конфлікту.

Література

1. Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.medved.kiev.ua>.
2. Українська військово-медична академія. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://uvma.mil.gov.ua>.
3. Міністерства екології та природних ресурсів України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://menr.gov.ua>.
4. Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.dsns.gov.ua>.
5. Springer Science+Business Media. Електронний ресурс. Режим доступу: — <https://www.springer.com>.

УДК 616.981.551 – 61:355,511.5

DOI: 10.32751/2663-0761-2018-03-08

ПРЕВЕНТИВНА МЕДИЦИНА У ЗС УКРАЇНИ (за підсумками проведених ТСН в УВМА у вересні 2018 року)

А.А. Кожокару, полковник медичної служби, доктор медичних наук, професор, начальник кафедри військово-профілактичної медицини Української військово-медичної академії

В.Л. Савицький, полковник медичної служби, доктор медичних наук, професор, начальник Української військово-медичної академії

С.Л. Литовка, підполковник медичної служби, начальник Центрального санітарно-епідеміологічного управління МО України

І.В. Огороднійчук, підполковник медичної служби, доктор медичних наук, доцент, професор кафедри військово-профілактичної медицини Української військово-медичної академії

А.В. Рожков, підполковник медичної служби, заступник начальника Центрального санітарно-епідеміологічного управління МО України

В.М. Скрипник, підполковник медичної служби, старший офіцер санітарно-гігієнічного відділу Центрального санітарно-епідеміологічного управління МО України

В.В. Нарожнов, доктор медичних наук, професор, старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту проблем військової медицини Української військово-медичної академії

Резюме. В статті висвітлена робота Служби превентивної медицини за результатами ТСН слухачів ФПВЛ УВМА, які проходили на полігоні 205 НЦ (с.м.т. Десна) у вересні 2018 року. На польовому навчанні Служба була представлена кафедрою військово-профілактичної медицини, офіцери якої сумісно з представниками в/ч А0972 працювали на автомобілі ЛМП (лабораторія медична польова на базі ЗІЛ-131). Під час навчань була проведена демонстрація роботи пересувної санітарно-епідеміологічної групи (ПСЕГ). Більш детально характеризується технічне оснащення групи, а саме автомобіль ЛМП, який відіграє важливу роль у боротьбі з біотероризмом, природноосередковими інфекціями, масовим розповсюдженням інфекційних захворювань серед військовослужбовців та мирного населення.

Ключові слова: пересувна санітарно-епідеміологічна група (ПСЕГ), ЛМП (лабораторія медична польова), біологічна зброя, технології, дослідження, аналізи, зразки, середовище.

Вступ. Не дивлячись на існування у світі різних угод щодо заборони виготовлення, зберігання та застосування біологічної зброї в багатьох країнах продовжується реалізація

науково-дослідних та технологічних програм направлених на підготовку до застосування з метою диверсії біологічних агентів [1]. Дослідження направлені на вивчення